

Łukasz DANIEL

Uniwersytet Ekonomiczny, Katedra Studiów Politycznych, Kraków, Polska

Michał WALLNER

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Politologii i Dziennikarstwa, Lublin, Polska

Pozycja Sinn Féin w systemie partyjnym Irlandii oraz Irlandii Północnej

Position of Sinn Féin in the Party Systems of Ireland and Northern Ireland

• Abstrakt •

Artykuł jest poświęcony najstarszej irlandzkiej partii politycznej – Sinn Féin – która w ostatnich latach stała się kluczowym elementem irlandzkiego i północnoirlandzkiego systemu partyjnego, uzyskując rekordowo wysokie wyniki w wyborach do irlandzkiej Izby Reprezentantów oraz Zgromadzenia Irlandii Północnej. Analizując najważniejsze wydarzenia polityczne wpisane w historię Sinn Féin oraz ewolucję jej programu politycznego, autorzy starają się wskazać na główne przyczyny tak dużej popularności partii, która przez długi czas uznawana była za radykalną i doktrynerską. Za pomocą metody historycznej oraz metody analizy instytucjonalno-prawnej dokonują weryfikacji hipotezy, że aktualna pozycja Sinn Féin jest z jednej strony następstwem normalizacji sytuacji po obu stronach granicy, z drugiej zaś – jest związana z pewnymi ważnymi wydarzeniami, które w ostatnim czasie nastąpiły w Irlandii oraz Irlandii Północnej.

Słowa kluczowe: Sinn Féin; partia polityczna; system partyjny; wybory; Irlandia; Irlandia Północna; Zjednoczone Królestwo

• Abstract •

The article is devoted to the oldest Irish political party – Sinn Féin – which in recent years has become a key element of the Irish and Northern Irish party systems, achieving record high results in elections to the Irish House of Representatives and the Northern Ireland Assembly. Analyzing the most important political events inscribed in the history of Sinn Féin and the evolution of its political programme, the authors try to point out the main reasons for the popularity of the party, which for a long time was considered radical and dogmatic. Using the historical method and the method of institutional and legal analysis, they verify the hypothesis that the current position of Sinn Féin is, on the one hand, a consequence of the normalization of the situation on both sides of the border, and on the other hand, it is related to some important events that have recently taken place in Ireland and Northern Ireland.

Keywords: Sinn Féin; political party; party system; elections; Ireland; Northern Ireland; United Kingdom

Wprowadzenie

Nie ma drugiej partii, która odcisnęła tak głębokie piętno na irlandzkim nacjonalizmie jak Sinn Féin. Jako najstarsza irlandzka partia polityczna powstała ona jeszcze w czasach, gdy istniało Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii, na czele którego stał król Edward VII – najstarszy syn pamiętnej królowej Wiktorii. Sinn Féin (z irł. „my sami”, „sami dla siebie”) odegrała następnie kluczową rolę w długiej walce Irlandczyków o prawo do posiadania własnego państwa, a gdy to się wreszcie udało, skoncentrowała swe wysiłki na dążeniach do połączenia pod jedną, republikańską flagą całego narodu irlandzkiego, podzielonego po traktacie angielsko-irlandzkim z 1921 r. na dwie wspólnoty. Zdecydowana większość Irlandczyków znalazła się wówczas w granicach nowego państwa – Irlandii (właściwie do 1937 r.: Wolnego Państwa Irlandzkiego), ale niektórzy pozostali w dawnej unii z Brytyjczykami, tworząc wspólnie z nimi Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.

Dwudziestowieczne losy Sinn Féin są pełne dramaturgii – wielokrotnie dochodziło w niej do wewnętrznych rozłamów, często też przez długie lata znajdowała się na marginesie irlandzkiej polityki bądź była izolowana przez inne partie i ruchy polityczne. Opisujący ją historycy koncentrują się przede wszystkim na jej związkach z owianą złą sławą Irlandzką Armią Republikańską (ang. *Irish Republican Army*, IRA) – tajną organizacją wojskową znaną głównie z przeprowadzenia serii brutalnych zamachów terrorystycznych w różnych częściach Zjednoczonego Królestwa. Z drugiej strony warto też pamiętać, że z Sinn Féin związanych było, na różnych etapach swojej kariery, wielu prominentnych irlandzkich polityków, by wspomnieć choćby Éamona de Valerę – wieloletniego premiera i prezydenta tego państwa. Warto również zauważyć, że do dzisiaj partia ta (jako jedyna partia irlandzka) działa pod tą samą nazwą po obu stronach granicy, konsekwentnie dąży do realizacji swojego najważniejszego celu, czyli zjednoczenia Irlandii, a jej przedstawiciele równie konsekwentnie odmawiają obejmowania wywalczonych w wyborach mandatów w brytyjskiej Izbie Gmin.

Ostatnie trzy dekady to okres coraz wyraźniejszej obecności Sinn Féin na scenie politycznej Irlandii i Irlandii Północnej, połączonej z próbami ocieplenia swojego wizerunku i zerwania z opinią radykałów i ekstremistów. Kluczową rolę pod tym względem odegrało porozumienie wielkopiątkowe, którego partia ta była jednym z sygnatariuszy w 1998 r. Od tego czasu można zaobserwować konsekwentny wzrost poparcia dla Sinn Féin – zarówno w wyborach do Izby Reprezentantów (irl. *Dáil Éireann*), jak i Zgromadzenia Irlandii Północnej (ang. *Northern Ireland Assembly*). Wzrost ten był na tyle znaczący, że w lutym 2020 r., w wyborach do izby pierwszej irlandzkiego parlamentu, Sinn Féin uzyskała najwięcej głosów, jeśli

chodzi o tzw. pierwsze preferencje¹, zdobywając ostatecznie 37 ze 160 mandatów, co było najlepszym wynikiem tej partii od 1923 r. Co więcej, w maju 2022 r., po raz pierwszy w historii, Sinn Féin wygrała wybory do Zgromadzenia Irlandii Północnej, zdobywając 27 z 90 mandatów i uzyskując w ten sposób prawo do desygnowania swojego przedstawiciela na stanowisko Pierwszego Ministra.

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie o przyczyny uzyskania w ostatnim czasie przez Sinn Féin statusu wiodącej siły politycznej zarówno w Irlandii, jak i Irlandii Północnej, a także o polityczne konsekwencje, jakie mogą z tego wyniknąć w nadchodzącej przyszłości – zarówno dla samej partii, jak i dla idei zjednoczenia Irlandii. Wykorzystując metodę historyczną oraz metodę analizy instytucjonalno-prawnej, autorzy spróbują zweryfikować hipotezę, że rosnąca popularność Sinn Féin jest nie tylko następstwem normalizacji sytuacji po obu stronach granicy po podpisaniu porozumienia wielkopiątkowego, ale również ma związek z innymi ważnymi wydarzeniami politycznymi, takimi jak chociażby Brexit². To zaś oznacza, że wzrost poparcia dla Sinn Féin nie jest jednorazowy i raczej powinniśmy w najbliższej przyszłości spodziewać się tego, że partia ta będzie dalej powiększać swój stan posiadania w organach przedstawicielskich na Północy i Południu, co z kolei będzie miało istotny wpływ na jej walkę o osiągnięcie najważniejszych celów politycznych.

Geneza Sinn Féin i jej przeobrażenia w XX w.

Narodziny partii politycznej, która dziś funkcjonuje pod nazwą Sinn Féin, sięgają początków XX w. i związane są z postacią Arthura Griffitha – współzałożyciela i redaktora gazety *United Irishmen*. Nawoływał on do połączenia się pod wspólnym szyldem różnych irlandzkich organizacji nacjonalistycznych walczących przeciwko władzy sprawowanej nad wyspą przez rząd w Londynie. Irlandia była w tamtym czasie, od 1801 r., częścią Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii, ale trudna historia kilkuset lat angielskiej, a następnie brytyjskiej dominacji utrzymywała i podsyciała marzenie wielu Irlandczyków o posiadaniu własnego, niezależnego państwa. Griffith w swych tekstach forsował ideę tzw. podwójnej monarchii (na

¹ Jest to związane z obowiązującym w Irlandii systemem pojedynczego głosu przechodniego (ang. *Single Transferable Vote*, STV). System ten opiera się na głosowaniu preferencyjnym, co oznacza, że głosujący nie tyle zaznaczają na liście wyborczej jednego kandydata, ile szeregują kandydatów według swych preferencji. Szerzej na temat systemu pojedynczego głosu przechodniego zob. np. Farrell (2011, ss. 119–152), a z nowszych publikacji w języku polskim: Wawrowski (2023, ss. 153–193).

² Polscy językoznawcy zalecają zapis tego wyrazu małą literą, ale ponieważ jest to termin angielski, zdecydowaliśmy o utrzymaniu jego oryginalnej formy.

wzór Austro-Węgier), w ramach której Irlandia byłaby politycznie i prawnie dużo bardziej upodmiotowiona, a także samorządna – zgodnie z popularnym wówczas celtyckim hasłem „sami dla siebie”³.

Hasło zostało zatem zaadaptowane jako określenie ruchu społeczno-politycznego, który tworzył się wokół takich organizacji jak: Cumann na nGaedheal (Wspólnota Gaelów), National Council (Rada Narodowa) oraz Dungannon Clubs (Kluby z Dungannon). Ostatecznie, po całej serii spotkań, dyskusji i negocjacji, prowadzonych przez liderów tych organizacji, w 1907 r. podczas dorocznego zjazdu Rady Narodowej ogłoszono powstanie partii Sinn Féin⁴. Decyzja ta wynikała nie tylko z prostej kalkulacji politycznej, że połączenie sił pozwoli środowiskom nacjonalistycznym uzyskać większą reprezentację w parlamencie brytyjskim, a co za tym idzie – prowadzić skuteczniejszą walkę o swoje cele. Była ona również efektem presji wywieranej przez przedstawicieli irlandzkiej diaspory w USA, którzy byli gotowi finansowo wesprzeć zjednoczony ruch nacjonalistyczny.

Pierwsze lata funkcjonowania nowej partii nie należały do łatwych, ale coraz bardziej radykalizujące się nastroje w Irlandii działały na jej korzyść. Podobnie zresztą – i to jest pewien paradoks – jak nieudane powstanie wielkanocne z 1916 r., brutalnie spacyfikowane przez brytyjską armię i krwawo rozliczone przez brytyjskie władze. Sinn Féin nie wzięła w nim co prawda udziału, potępiając wręcz jego republikański charakter, ale w tej nowej, popowstańczej rzeczywistości zaczęła jawić się jako główny przedstawiciel całego irlandzkiego ruchu narodowego. Wkrótce również republikańskie skrzydło partii zyskało przewagę nad zwolennikami podwójnej monarchii, co przełożyło się na znaczącą ewolucję stosunku Sinn Féin do konstytucyjnej formy rządu przyszłego, niezależnego państwa irlandzkiego, a także do tego, jak tę niezależność uzyskać. Dowodem na rosnącą popularność partii były wyniki wyborów do parlamentu brytyjskiego w 1918 r., w których Sinn Féin uzyskała 73 ze 105 irlandzkich mandatów⁵. Jeszcze w 1919 r. 27 z nich, wypowiadając posłuszeństwo

³ Szerzej na temat poglądów i działalności tego polityka zob. np. Kenny (2020) oraz McGee (2015).

⁴ Kwestia dokładnej daty powstania Sinn Féin jest nieco problematyczna. Oficjalnie uznaje się, że nastąpiło to nieco wcześniej – w 1905 r. – podczas pierwszego zjazdu National Council. Takie stanowisko przyjmuje się częstokroć w historiografii irlandzkiej. Tymczasem wtedy taką nazwę otrzymał program polityczny wypracowany pod kierunkiem Rady Narodowej, natomiast proces formowania się partii politycznej zakończył się kilka lat później, we wrześniu 1908 r. Zob. Konarski (2001, s. 122) oraz Dańda (2010, s. 186).

⁵ Na mocy *Acts of Union 1801*, które weszły w życie 1 stycznia 1801 r., parlament irlandzki został zlikwidowany, a Irlandia otrzymała 100 miejsc w brytyjskiej Izbie Gmin. Ustawa znana jako *Irish Reform Act 1832* zwiększyła tę reprezentację do 105 miejsc.

państwu brytyjskiemu, proklamowało powstanie pierwszego parlamentu niezależnej Irlandii, zwanego Dáil Éireann.

Irlandzka wojna o niepodległość, trwająca w latach 1919–1921, doprowadziła do podpisania w 1921 r. traktatu angielsko-irlandzkiego, ustanawiającego Wolne Państwo Irlandzkie. Ponadto, na mocy *Government of Ireland Act 1920*, utworzona została Irlandia Północna, która weszła w skład Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. I to właśnie stosunek do tego traktatu na długie lata zdeterminował główną oś podziału w ramach irlandzkiego systemu partyjnego. W tamtym czasie natomiast, na początku lat 20. XX w., doprowadził nie tylko do wojny domowej, ale także był przyczyną pierwszego poważnego rozłamu wewnątrz Sinn Féin. Zwolennicy traktatu (m.in. A. Griffith), którzy prezentowali bardziej ugodową postawę, weszli w skład nowo powołanych instytucji władzy politycznej Wolnego Państwa Irlandzkiego. W 1923 r. powrócili do starej nazwy Cumann na nGaedheal, w dość zdecydowany sposób wygrywając wybory do Dáilu. Z kolei skupieni wokół É. de Valery przeciwnicy traktatu, określający się jako republikanie, jeszcze w 1921 r. opuścili parlament i połączyli siły z Irlandzką Armią Republikańską. Po porażce w 1923 r. odmówili natomiast objęcia zdobytych w tych wyborach mandatów (tzw. polityka abstencjonizmu⁶), a po kilku latach wewnątrzpartyjnych przepychanek w 1926 r. de Valera wraz ze swoimi sojusznikami wystąpił z Sinn Féin i założył partię o nazwie Fianna Fáil (Żołnierze Przeznaczenia), która na swych sztandarach niosła hasła republikańskie i antytraktatowe (Biszyga, 2007, ss. 126–127)⁷.

Dla Sinn Féin decyzja ta była wielkim ciosem – nie tylko dlatego, że razem z de Valerą do nowego ugrupowania odeszło wielu czołowych działaczy tej partii, ale także z powodu utraty finansowania ze Stanów Zjednoczonych, co w ogromnym stopniu utrudniło jej dalsze działanie. Przez długie lata nie uczestniczyła nawet w wyborach do parlamentu i praktycznie zniknęła z irlandzkiej sceny politycznej. Ta zaś została całkowicie zdominowana przez dwie partie – wspomnianą już Fianna Fáil oraz Fine Gael (Rodzina Gaelów), która powstała w 1933 r. z połączenia Cumann na nGaedheal z kilkoma mniejszymi partiami. Ugrupowania protraktatowe przeważały

⁶ Abstencjonizm oznacza uczestnictwo w wyborach, przy jednoczesnym założeniu, że zdobyte mandaty nie zostaną obsadzone, a wybrani kandydaci również w żaden inny sposób nie będą uczestniczyć w pracach danego zgromadzenia. Tego rodzaju polityka była stosowana przez różne irlandzkie ugrupowania nacjonalistyczne już na przestrzeni XIX w. „Z perspektywy XX wieku – jak zauważa Wawrzyniec Konarski – wagę tej metody postępowania dla różnych odmian Sinn Féin oraz niektórych ugrupowań, które się z nich potem wyłaniały, nie sposób określić inaczej jak fundamentalną”. Zob. Konarski (2001, s. 123).

⁷ O powojennych przeobrażeniach systemu partyjnego w Irlandii Północnej zob. także Arthur (1990).

do wyborów z 1932 r., gdy status partii dominującej uzyskała Fianna Fáil, stając się w ten sposób najważniejszą siłą polityczną w Irlandii (Dańda, 2010, s. 183; Konarski, 1994).

Polityczna reaktywacja Sinn Féin po II wojnie światowej była związana z nowym okresem w działalności Irlandzkiej Armii Republikańskiej, która przejęła nad nią całkowitą kontrolę. Liderzy IRA wyszli z założenia, że w ten sposób, po pierwsze, uda się odbudować samą organizację, a po drugie – partia posłuży jej jako polityczna platforma do nagłaśniania swych działań i realizacji swych celów⁸. W 1957 r. Sinn Féin powróciła do rywalizacji wyborczej, wystawiając, po raz pierwszy od dawna, swoich kandydatów w wyborach do Dáilu.

Jedność nie trwała jednak długo, gdyż na przełomie lat 60. i 70. zarówno w IRA, jak i w Sinn Féin doszło do poważnych napięć, a w ich konsekwencji – do wewnętrznych podziałów. Było to związane z rozpoczynającym się wówczas okresem tzw. kłopotów (ang. *the Troubles*), który trwał przez ok. trzy dekady⁹. Eskalacja przemocy w stosunku do katolickiej mniejszości w Irlandii Północnej doprowadziła do radykalizacji nastrojów w Sinn Féin. Niektórzy działacze uznali używanie przemocy przez IRA w walce przeciwko brytyjskiej kontroli za uzasadnione, a wręcz konieczne. Przedstawiciele tego skrajnie nacjonalistycznego skrzydła partii określano jako „tymczasowych” (ang. *Provisionals*), reprezentowali zatem tzw. Tymczasową Sinn Féin (ang. *Provisional Sinn Féin*). Nie zgadzali się oni na proponowane przez lewicowe kierownictwo partii zakończenie polityki abstencjonizmu, sprzeciwiali się także ideologicznemu, wyraźnemu od pewnego czasu, dryfowi Sinn Féin w kierunku skrajnego socjalizmu, zarzucając przy tym swym liderom nieskuteczną walkę o prawa katolickiej mniejszości w Belfaście. Przedstawiciele tzw. Oficjalnej Sinn Féin (ang. *Official Sinn Féin*) uznawali natomiast, że od walki zbrojnej, przemocy i terroryzmu dużo ważniejsza jest strategia polityczna i parlamentarna – dlatego właśnie forsowali choćby powrót irlandzkich posłów do parlamentu. Podziałowi w łonie Sinn Féin odpowiadał analogiczny podział w IRA – tam również wykształciły się dwie frakcje – „tymczasowa” oraz „oficjalna”.

Kontynuacja i momentami brutalny przebieg „kłopotów” doprowadziły do dominacji w Sinn Féin nacjonalistycznego skrzydła. Frakcja socjalistyczna z kolei wkrótce później przemianowała się na Partię Robotniczą (ang. *The Workers Party*). Od połowy lat 70. można było zaobserwować zwiększoną aktywność polityczną Sinn Féin, której kandydaci zaczęli odnosić coraz większe sukcesy wyborcze w Irlandii

⁸ Na temat politycznych aspiracji IRA zob. np. English (2003) lub Coogan (2000).

⁹ Szerzej na temat tego burzliwego okresu w dziejach Irlandii zob. np. McKittrick, McVea (2012) oraz Radden Keefe (2019).

Północnej – zarówno na szczeblu lokalnym (np. w wyborach do Rady Miejskiej Belfastu¹⁰), jak i w wyborach do brytyjskiej Izby Gmin. Ten zwrot w strategii politycznej partii był inspirowany przez jej nowego lidera – Gerry’ego Adamsa, który objął stanowisko przewodniczącego Sinn Féin w 1983 r. Trzy lata później ugrupowanie zdecydowało się na zerwanie z polityką abstencjonizmu w odniesieniu do mandatów uzyskanych w Dáilu, kontynuując jednocześnie tę politykę w stosunku do brytyjskiej Izby Gmin¹¹. Decyzja ta doprowadziła do kolejnego podziału wewnętrznego, gdyż jej przeciwnicy, na czele z poprzednikiem Adamsa na stanowisku przewodniczącego – Ruairím Ó Brádaigh’em – założyli Republikańską Sinn Féin (ang. *Republican Sinn Féin*).

Pierwsze rozmowy związane z tzw. procesem pokojowym w Irlandii Północnej, jeszcze bez udziału w nich Sinn Féin, rozpoczęły się w 1986 r. Adams podjął wówczas próbę zbudowania sojuszu wszystkich irlandzkich partii nacjonalistycznych. W tym celu rozpoczął rozmowy z Johnem Humem – liderem Socjaldemokratycznej Partii Pracy (ang. *Social Democratic and Labour Party*, SDLP), które zakończyły się w 1993 r. wspólnym oświadczeniem obu liderów dotyczącym pokojowego rozwiązania konfliktu w Irlandii Północnej (Wróbel, 2004, ss. 111–128). Ogłoszenie przez IRA zawieszenia broni w 1994 r. umożliwiło włączenie Sinn Féin do wielostronnych rozmów pokojowych, które ostatecznie zakończyły się podpisaniem 10 kwietnia 1998 r. w Belfaście porozumienia wielokopiatkowego, dającego tej partii możliwość udziału w nowo powołanych organach władzy politycznej w Irlandii Północnej (Barton, Roche, 2009). Wydarzenie to było bez wątpienia punktem zwrotnym w najnowszych dziejach państwa irlandzkiego (Leszczyński, 2018, s. 47), a Sinn Féin miała w nim swój znaczący udział.

Ewolucja ideowo-programowa Sinn Féin

Twierdzenie, że dzisiejsza Sinn Féin jest tą samą partią bądź prostą kontynuacją organizacji, która powstała pod tą nazwą we wrześniu 1908 r., jest sporym uproszczeniem¹². Powinniśmy raczej mówić o kolejnych ideowo-organizacyjnych wcieleniach pewnej odmiany irlandzkiego nacjonalizmu, którą Wawrzyniec Konarski określa

¹⁰ Pierwszy przedstawiciel Sinn Féin został wybrany do Rady Miejskiej Belfastu w 1983 r. Był nim Alex Maskey.

¹¹ Szerzej na temat ewolucji stosunku Sinn Féin do polityki abstencjonizmu zob. Evans, Tonge (2013, ss. 39–57).

¹² Rodowód współczesnej Sinn Féin, a w szczególności zakres ideowo-programowej ciągłości pomiędzy nią a tą z początków XX w., jest przedmiotem debaty. Przykładowo John Coakley (2002,

mianem nurtu „idealistycznego” i przeciwstawia nurtowi „pragmatycznemu” (Konarski, 2001, ss. 85–86). Tym, co cechowało Sinn Féin przez większość XX w. (aż do przełomu lat 80. i 90.), była niezgoda na zawieranie politycznych kompromisów oraz odejście od swoich wartości. Praktycznym wyrazem takiego stanowiska było chociażby kurczowe trzymanie się polityki abstencjonizmu, wymyślonej jeszcze przez Griffitha. Nieprzejednana, doktrynerska wręcz postawa członków Sinn Féin przejawiała się także tym, że dopuszczali oni stosowanie przemocy lub nie wyrażali wobec niej sprzeciwu (Konarski, 2001, ss. 86 i 214). Z czasem jednak te metody politycznego działania stawały się dla ruchu nacjonalistycznego coraz większym obciążeniem i stopniowo zaczęto od nich odchodzić na rzecz bardziej umiarkowanego, koncyliacyjnego i legalistycznego podejścia. Sinn Féin przeszła tym samym niewiarygodną ewolucję od czołowego reprezentanta nurtu „idealistycznego” do jednego z ugrupowań nacjonalizmu „pragmatycznego”.

Metamorfoza Sinn Féin nie dokonała się bez kontrowersji. Ceną za porzucenie dawnych ideałów przez część środowiska nacjonalistycznego były kolejne rozłamy w partii. Pomijając pierwszy znaczący podział, jaki powstał w 1921 r. na tle stosunku do traktatu angielsko-irlandzkiego i który doprowadził do wyodrębnienia frakcji protraktatowej i antytraktatowej, późniejsze wielkie rozłamy (1926, 1970, 1986) brały się w dużym stopniu z niezgody na dalsze utrzymywanie polityki abstencjonizmu. I tak w 1926 r., przypomnijmy, z partii odszedł É. de Valera i założył własne ugrupowanie – Fianna Fáil, uchodzące za najważniejsze stronnictwo w ramach nurtu „pragmatycznego”. Zapowiedź kolejnego rozłamu pojawiła się mniej więcej 40 lat później, w połowie lat 60., kiedy środowiska nacjonalistyczne zaczęły na nowo dyskusej na temat perspektyw funkcjonowania całego ruchu. Kością niezgody ponownie okazała się polityka abstencjonizmu, ale rozbieżności było więcej: kwestia stosowania przemocy jako dopuszczalnej metody działania politycznego, rosnące wpływy lewicy marksistowskiej wewnątrz ruchu. Różnica zdań w tych sprawach przyczyniła się do uformowania na początku 1970 r. dwóch odłamów w dotychczasowej Sinn Féin: „oficjalnego” i „tymczasowego”. W obu wkrótce doszło do kolejnych podziałów. W grudniu 1974 r. z Oficjalnej Sinn Féin odeszli zwolennicy lewicy rewolucyjnej, a zarazem „bezkompromisowego, dopuszczającego także stosowanie przemocy, republikanizmu” (Konarski, 2001, s. 262). Następstwem tego kroku stało się powołanie do życia ugrupowania określanego jako Irlandzka Republikańska Partia Socjalistyczna (ang. *Irish Republican Socialist Party*). Z kolei w marcu 1992 r. z frakcją „Oficjalnych” (przemianowaną w 1982 r. na Partię Robotniczą) połączyła się

ss. 16–17) skłonny jest przyjąć, że korzenie dzisiejszej Sinn Féin sięgają nie dalek jak roku 1970, czyli daty powstania Tymczasowej Sinn Féin.

większość jej dotychczasowych członków, uważająca, że dalsze trwanie na pozycjach marksistowskich nie ma już sensu. Nowe ugrupowanie, deklarujące przywiązanie do idei socjaldemokracji i akceptujące zasady wolnego rynku, znane było odtąd jako Lewica Demokratyczna (ang. *Democratic Left*). Środowisko „Tymczasowych” podzieliło się natomiast po raz pierwszy w listopadzie 1986 r. Bezpośrednią przyczyną rozłamu był oficjalny wniosek postawiony na zjeździe partii postulujący zerwanie z polityką abstencjonizmu w wyborach do Dáilu. Większość delegatów wniosek poparła, a pozostali, opowiadający się za utrzymaniem tej tradycyjnej taktyki politycznej, utworzyli ugrupowanie rozłamowe pod nazwą Republikańska Sinn Féin. Dalsza historia skrzydła „tymczasowego” zna jeszcze kilka przykładów jego dezintegracji¹³.

Wypada jeszcze raz podkreślić, że zmiany ideowo-programowe, jakie dokonały się w Sinn Féin w ostatnich 40 latach, miały charakter ewolucyjny. Ich kumulatywny skutek jest jednak zdumiewający. Historyk Martyn Frampton zauważa, że partia zmieniła się „prawie nie do poznania” (Frampton, 2009, ss. 183–186). Z ugrupowania skrajnego, egzystującego na peryferiach życia politycznego po obu stronach granicy, przeistoczyła się w partię głównego nurtu polityki, współuczestnicząc w sprawowaniu władzy (na Północy) lub stając się największą siłą opozycyjną w parlamencie (na Południu). W radykalnej zmianie wizerunku pomogło odejście od pewnych dogmatów, które towarzyszyły partii w zasadzie od początku jej istnienia. Krok po kroku Sinn Féin dystansowała się zatem od nieefektywnej metody abstencjonizmu: najpierw biorąc udział w wyborach lokalnych na Południu i nie odmawiając obsadzania zdobytych w nich mandatów, następnie, od 1985 r., rezygnując z omawianej metody w wyborach do lokalnych organów przedstawicielskich w Irlandii Północnej, aż wreszcie, w 1986 r., decydując się na podobny krok w odniesieniu do Dáilu. Działania te należy rozpatrywać w ścisłym związku ze zmieniającym się stosunkiem partii do walki zbrojnej. Dowartościowanie metod politycznych i demokratycznych reguł gry oznaczało bowiem, że Sinn Féin powoli emancypuje się od IRA i nie stawia już wyłącznie na taktykę militarną. Wyraźnym sygnałem ewoluującego stanowiska partii w tej sprawie była wypowiedź jednego z jej prominentnych działaczy, Danny’ego Morrisona, który podczas dorocznego zjazdu partii w 1981 r. zaproponował dwutorową strategię „karabinu i urny wyborczej” (ang. *Armalite and ballot box*) (Whiting,

¹³ W 1997 r. nastąpił rozłam na tle oceny procesu pokojowego w Irlandii Północnej, w szczególności tzw. reguł Mitchella (ang. *Mitchell Principles*) przewidujących niestosowanie przemocy oraz rozbicie grup paramilitarnych. Mała, radykalna grupa działaczy niezgadających się z takim kierunkiem procesu pokojowego utworzyła Ruch na rzecz Suwerenności 32 Hrabstw (ang. *32 County Sovereignty Movement*, 32CSM) (Bachrynowski, 2009, s. 52). W XXI w. nastąpiło jeszcze kilka mniejszych podziałów w łonie Sinn Féin, ostatni w 2019 r. na tle stosunku do aborcji, w wyniku którego wyłoniła się antyaborcyjna partia Aontú (Jedność).

2016, s. 543). Dalszy zwrot w kierunku dowartościowania polityki kosztem akcji zbrojnej można zaobserwować w dokumencie programowym Sinn Féin z 1992 r. zatytułowanym „Ku trwałemu pokojowi w Irlandii” (ang. *Towards a Lasting Peace in Ireland*). Znalazło się w nim wymowne zdanie, że „Walka zbrojna dla republikanów jest ostatecznością” (Sinn Féin, 1992). Taka deklaracja nie miała dotąd precedensu. Świadczyła o utrzymaniu przez Sinn Féin linii postępowania wyznaczonej przez „karabin i urnę wyborczą”, z wyraźnym jednak wskazaniem na tę drugą (Konarski, 2001, s. 277). Dopełnieniem procesu swoistej demilitaryzacji ugrupowania i jego ewolucji w kierunku „normalnej partii politycznej” (Whiting, 2016, s. 541) było podpisanie przez nie porozumienia wielkopiątkowego i zgoda na udział w północnoirlandzkim Zgromadzeniu. Kilka lat później, w 2005 r., Niezależna Międzynarodowa Komisja Rozbrojeniowa (ang. *Independent International Commission on Decommissioning*) ogłosiła, że cały arsenał IRA został zniszczony (Nieminen i in., 2005). Strategia „karabinu i urny wyborczej” odeszła zatem w przeszłość, została zastąpiona samą urną wyborczą, a republikanizm Sinn Féin w XXI w. otrzymał „całkowicie polityczny” charakter (Whiting, 2016, s. 542).

Szukając jakiegoś trwałego elementu łączącego kolejne ideowo-organizacyjne mutacje Sinn Féin, można stwierdzić, że celem partii niezmiennie pozostawała wolna i niepodległa Irlandia. Główną zaś przeszkodą stojącą na drodze do osiągnięcia tego celu była w oczach irlandzkich nacjonalistów brytyjska obecność na wyspie. Przywrócenie narodowi irlandzkiemu prawa do decydowania o własnym losie wymagało zatem w pierwszej kolejności wycofania brytyjskiej armii i administracji z irlandzkiej ziemi, za którą uznawano obszar całej wyspy (Konarski, 2001, ss. 275–276). Ten najogólniej ujęty cel irlandzkiego ruchu nacjonalistycznego nie przesądzał wyboru konkretnej formy rządów dla państwa irlandzkiego. Pamiętamy przecież, że dla Griffitha ideałem był dualny, monarchiczny model austro-węgierski, ale już od jesieni 1917 r. – od kiedy przywództwo w partii objął de Valera – Sinn Féin dążyła niezmiennie do ustanowienia Republiki Irlandzkiej. W latach 70. obowiązującą w partii koncepcją ustroju była zaś zaprezentowana w dokumencie programowym „Nowa Irlandia” (irl. *Éire Nua*) koncepcja federacyjna¹⁴.

Wolna i suwerenna Republika Irlandzka jako nadrzędny cel Sinn Féin opatrywana była – z mniejszą lub większą częstotliwością – różnymi dodatkowymi określeniami. Od czasu pojawienia się groźby trwałego podziału Irlandii, tj. mniej więcej od uchwalenia przez parlament brytyjski pod koniec 1920 r. *Government of Ireland Act*, a następnie usankcjonowania tego podziału przez traktat angielsko-irlandzki

¹⁴ Zakładała ona przekształcenie Irlandii w państwo związkowe obejmujące obszar całej wyspy (*Éire Nua*, 1971, ss. 55–56).

z 1921 r., Sinn Féin dążyła najpierw do utrzymania jednościi wyspy, a później – jej przywrócenia. Od tamtej pory postulat wyzwolenia Irlandii występuje zawsze w parze z ideą reunifikacji. Irlandia ma być zatem nie tylko wolna i suwerenna, ale też niepodzielna i zjednoczona, a więc złożona z wszystkich 32 historycznych hrabstw. Zdaniem irlandzkich nacjonalistów jurysdykcja państwa irlandzkiego powinna rozciągać się na cały Ulster. Mniej trwała w retoryce Sinn Féin okazała się natomiast inna przydawka określająca charakter przyszłej Republiki Irlandzkiej, mianowicie – „socjalistyczna”. Tak sformułowany cel zawierał m.in. wspomniany wyżej dokument programowy „Nowa Irlandia” z 1971 r. (*Éire Nua*, 1971, s. 3), jednak w latach 90. przymiotnik „socjalistyczna” pojawiał się coraz rzadziej w dokumentach partii (Konarski, 2001, s. 287). W nowszych enuncjacjach ugrupowania ponownie akcentuje się socjalistyczny etos (Sinn Féin, 2013).

Wyniki wyborcze Sinn Féin w Irlandii

Patrząc z perspektywy ostatnich stu lat na rezultaty wyborcze Sinn Féin, można stwierdzić, że historia zatoczyła koło. W okresie jednościi irlandzkiego ruchu nacjonalistycznego, zwanym „czterema chwalebnyimi latami” (ang. *four glorious years*) (Gallagher, 2005), ugrupowanie odnosiło spektakularne sukcesy wyborcze¹⁵. Pierwszy rozłam w Sinn Féin (1921) mocno osłabił partię, ale jej sukcesorka – antytraktatowa Sinn Féin – nadal cieszyła się stosunkowo wysokim poparciem społecznym przekraczającym 20% głosów w wyborach parlamentarnych z 1922 i 1923 r. Drugi rozłam (1926) okazał się już jednak dla partii zabójczy i doprowadził do jej całkowitej marginalizacji, która – być może z krótką przerwą w połowie lat 50. – trwała aż do przełomu XX i XXI w. W tym czasie Sinn Féin albo w ogóle nie brała udziału w rywalizacji wyborczej, albo uczestniczyła w niej z marnym skutkiem¹⁶. Tylko raz –

¹⁵ Świadczą o tym kolejno wyniki wyborów do Izby Gmin z grudnia 1918 r., wyborów lokalnych ze stycznia, a następnie z czerwca 1920 r., a także wyborów do Parlamentu Irlandii Południowej z maja 1921 r. O wyborach do Izby Gmin z 1918 r. pisaliśmy już wyżej, dlatego ograniczymy się tu jedynie do przytoczenia rezultatów pozostałych elekcji. Dzięki zwycięstwu w wyborach lokalnych ze stycznia 1920 r. „Sinn Féin uzyskała samodzielnie większość w 72 i, wespół z partią nacjonalistyczną, jeszcze w 26 innych korporacjach i radach municypalnych na ogółem 127 objętych głosowaniem”. Natomiast w wyniku kolejnych wyborów lokalnych „pod jej kontrolą znalazło się 28 rad hrabstw na ogółem 33 istniejące i 172 rady wiejskie wobec 206 istniejących”. Z kolei w wyborach do Parlamentu Irlandii Południowej (utworzonego na mocy wzmiankowanej już *Government of Ireland Act*) przeprowadzonych w maju 1921 r. na 128 mandatów możliwych do obsadzenia Sinn Féin zdobyła aż 124. Cyt. za: Konarski (2001, s. 148).

¹⁶ W pierwszych wyborach do Dáil, które odbyły się po odejściu z partii É. de Valery (zostały one przeprowadzone w czerwcu 1927 r.), Sinn Féin wystawiła jedynie 15 kandydatów, przy czym

w wyborach z 1957 r. – udało się jej zdobyć więcej niż 5% głosów¹⁷. Notowań partii nie poprawiła nawet – przełomowa z punktu widzenia jej ewolucji ideowo-programowej – decyzja o rezygnacji z polityki abstencjonizmu (1986). W pierwszych trzech wyborach do Dáilu przeprowadzonych już po podjęciu tej decyzji (wybory z lat: 1987, 1989 i 1992) Sinn Féin uzyskiwała znikome poparcie elektoratu (poniżej 2% głosów), nie wprowadzając do tej izby żadnego deputowanego. Ostatnie ćwierćwiecze było jednak okresem swoistej reaktywacji ugrupowania. Zapowiedzią rosnącego znaczenia partii były już wybory z 1997 r., w których Sinn Féin zdobyła jeden mandat. Poparcie wyborcze, jakim się cieszyła, nadal było niewielkie (2,5% głosów), ale „fakt, że po 75 latach w Dáilu pojawił się reprezentant partii określającej się jako Sinn Féin, miał z pewnością rangę symbolu” (Konarski, 2001, s. 279). Ugrupowaniu udało się zatem wyjść z „politycznego niebytu” (Bachrynowski, 2009, s. 55) i od tamtej pory nie utraciło już statusu partii zasiadającej w parlamencie. Co jednak istotniejsze – z wyborów na wybory rosło w siłę, zdobywając w końcu – podobnie jak sto lat wcześniej – pozycję najpopularniejszego ugrupowania na scenie politycznej. Stało się to w wyniku ostatnich wyborów parlamentarnych z lutego 2020 r., podczas których na Sinn Féin oddano najwięcej głosów pierwszej preferencji. Przyjrzyjmy się teraz bliżej temu ostatniemu okresowi w dziejach partii.

W pierwszej dekadzie XXI w. Sinn Féin cieszyła się stabilnym poparciem wyborczym na poziomie ok. 6–7% głosów w wyborach do Dáilu. W 2002 r. zdobyła 6,5% głosów, a w kolejnych wyborach, w 2007 r., nieznacznie poprawiła poprzedni wynik, uzyskując 6,9% głosów. Liczba zdobytych mandatów wyniosła odpowiednio 5 i 4¹⁸. Prawdziwy przełom nastąpił w kolejnym dziesięcioleciu. W wyborach z 2011 r. Sinn Féin zbliżyła się do dwucyfrowego wyniku, uzyskując 9,9% poparcia i obsadzając 14 miejsc w Dáilu. Na dobry wynik partii wpłynął z pewnością fakt, że wybory odbywały się w cieniu wielkiego kryzysu finansowego, jaki nawiedził Irlandię w 2008 r.¹⁹ Wywołał on poważne problemy gospodarcze i społeczne na

wystarczającą do uzyskania mandatu liczbę głosów otrzymało 5. Poparcie dla partii w skali całego kraju wyniosło zaledwie 3,6% oddanych głosów. Niedługo później, we wrześniu tego samego roku, odbyły się kolejne wybory parlamentarne, w których Sinn Féin, z braku środków finansowych, nie wystawiła żadnego kandydata. Jak sugestywnie ujął to Wawrzyniec Konarski: „Stan, w jakim znalazła się [Sinn Féin – przyp. aut.] w następnych trzydziestu latach, można bez zbytniej przesady nazwać polityczną, a zwłaszcza wyborczą hibernacją. Obiektywnie Sinn Féin istniała w obu częściach podzielonej Irlandii, ale wyłącznie na peryferiach prowadzonego tam życia politycznego” (Konarski, 2001, s. 255).

¹⁷ Poparcie wyborcze dla Sinn Féin wyniosło wtedy 5,3% głosów, co przełożyło się na 4 zdobyte mandaty.

¹⁸ Te i następne wyniki wyborów podajemy za: Konarski (2001, ss. 55–56) oraz Nordsieck (2023).

¹⁹ Szerzej na temat kryzysu finansowego w Irlandii i jego politycznych reperkusji zob. np. Płachecki (2010, ss. 259–264).

wyspie (m.in. wzrost bezrobocia). Wyborcy postanowili dotkliwie ukarać rządzącą wówczas Fianna Fáil²⁰, a beneficjentami niezadowolenia społecznego zostały – jak łatwo się domyślić – partie dotychczas pozostające w opozycji: głównie Fine Gael i laburzyści, a w mniejszym stopniu Sinn Féin. System partyjny Irlandii doznał więc wstrząsu (Gallagher, 2011). W kolejnych wyborach, z 2016 r., na Sinn Féin oddano 13,8% głosów, a partia zwiększyła swój stan posiadania w Dáilu do 23 miejsc, stając się tym samym trzecią siłą w izbie. Zajęcie przez nią, by użyć metafory sportowej, miejsca na podium (wraz z Fine Gael i Fianna Fáil), było możliwe również dzięki temu, że tradycyjnie trzecie co do wielkości poparcia wyborczego ugrupowanie – Partia Pracy – uzyskało słaby wynik wyborczy i utraciło aż 30 mandatów w izbie. System partyjny Irlandii uległ więc dalszej dekompozycji. Sinn Féin zajęła w nim pozycję, która wcześniej należała do laburzystów²¹.

Swoistym ukoronowaniem długiego procesu budowania poparcia społecznego przez Sinn Féin były ostatnie wybory parlamentarne w Irlandii. Przez wielu komentatorów określane jako „bezprecedensowe”, przyniosły one niespodziewane wyniki. Po raz pierwszy od 1923 r. największą liczbę głosów uzyskała partia inna niż Fianna Fáil bądź Fine Gael (lub poprzedniczka tej ostatniej – Cumann na nGaedheal)²². Tytuł zwycięzcy tych wyborów przypadł Sinn Féin, która zdobyła 24,5% głosów pierwszej preferencji oraz 37 mandatów (o jeden mniej niż Fianna Fáil i o dwa więcej niż

²⁰ W 2011 r. Fianna Fáil odnotowała swój najgorszy w historii wynik wyborczy. Spadek poparcia dla tego ugrupowania w porównaniu z poprzednimi wyborami (2007) wyniósł ponad 24 punkty procentowe. Żołnierze Przeznaczenia stracili aż 57 mandatów w 166-osobowym Dáilu. Była to największa porażka urzędującego gabinetu w dziejach państwa irlandzkiego. Frakcja tej partii w izbie pierwszej zajęła dopiero trzecie miejsce pod względem liczebności, a należy pamiętać, że przez 78 lat Fianna Fáil była najsilniejszą partią w Dáilu (Wallner, 2020, s. 221).

²¹ System partyjny, jaki ukształtował się w Irlandii po 1932 r. i przetrwał w swym zasadniczym kształcie aż do kryzysu finansowego, określany był często mianem dwuipółpartyjnego (Hansen, 2009, s. 35). Jego trzon tworzyły dwa ugrupowania: Fianna Fáil oraz Fine Gael. Wszystkie rządy, jakie powstały od 1932 r., były kierowane przez jedną bądź drugą partię. Do 2008 r. cieszyły się one stabilnym poparciem społecznym: Żołnierze Przeznaczenia uzyskiwali za każdym razem najlepszy wynik w wyborach do Dáilu (mierzony liczbą głosów pierwszych), a Rodzina Gaelów zawsze drugi rezultat. Trzecim podmiotem, który na trwałe wpisał się w ten układ, była Partia Pracy, ugrupowanie znacznie mniejsze, jeśli idzie o rozmiar poparcia społecznego, pełniące rolę partii dopełniającej koalicje rządowe lub mniejszego partnera koalicyjnego, z reguły dla Fine Gael, rządu dla Fianna Fáil. We wszystkich wyborach do Dáilu między 1932 a 2011 r. (z wyjątkiem tylko trzech: 1933, 1944, 1987) Partia Pracy była trzecim co do wielkości ugrupowaniem. Zmieniło się to dopiero w 2016 r. Według Luke’a Fielda w wyniku wyborów 2016 r. przetrwała pewna wersja systemu dwuipółpartyjnego, z tym że miejsce Partii Pracy zajęła Sinn Féin (Field, 2020).

²² Zwraca na to uwagę Anthony White (2020, s. 267). W innym miejscu autor ten pisze, że w 2020 r. Sinn Féin „wdarła się na terytorium powyborcze, które wcześniej zajmowały wyłącznie Fianna Fáil i Fine Gael” (White, 2020, s. 269).

Fine Gael). W porównaniu z poprzednimi wyborami ugrupowanie osiągnęło wynik lepszy o 10,7 punktu procentowego i pozyskało prawie ćwierć miliona nowych wyborców²³. Autorzy jednej z najważniejszych analiz powyborczych w Irlandii ogłosili „koniec pewnej ery” (Gallagher i in., 2021). Utrzymanie widocznego od dłuższego czasu trendu spadkowego dwóch dominujących niegdyś partii (Fianna Fáil i Fine Gael) oraz utworzenie przez nie po raz pierwszy w historii koalicji rządowej (współ z Zielonymi) skłaniają niektórych badaczy do wniosku, że jesteśmy świadkami nie tyle czasowego zniekształcenia, ile raczej definitywnego końca systemu partyjnego, jaki istniał w Irlandii w latach 1932–2008 (Gallagher, 2021).

Sukces wyborczy Sinn Féin w 2020 r. miał wiele źródeł. Z jednej strony, był efektem starań podejmowanych przez samą partię, z drugiej zaś – błędów popełnianych przez jej rywali. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na fakt, że Sinn Féin trafnie zidentyfikowała największe społeczne bolączki i niepowodzenia rządzących, które następnie zręcznie wykorzystywała w trakcie kampanii wyborczej, szczególnie problemy w służbie zdrowia i sektorze mieszkaniowym (White, 2020, s. 268). Kwestie te okazały się dla wyborców ważniejsze niż np. sprawa Brexitu, którą błędnie przedmiotem swojego głównego zainteresowania w czasie kampanii uczyniła rządząca Fine Gael (Murphy, 2021). Sinn Féin prowadziła także skuteczniejszą agitację wyborczą w Internecie, będąc dużo bardziej aktywna w mediach społecznościowych i docierając w ten sposób do młodych wyborców (Park, Suiter, 2021). Ważną rolę odegrał też przekaz medialny, który wykreował korzystną dla ugrupowania (i czytelną dla wyborców) alternatywę „Sinn Féin vs. reszta”. W stworzonej przez media narracji partia była przedstawiana jako ucieleśnienie, symbol zmiany (Park, Suiter, 2021). Dla elektoratu było jasne, że głównym pretendentem do objęcia władzy w kraju, partią, która rzucała wyzwanie rządzącej Fine Gael, była nie Fianna Fáil, a właśnie Sinn Féin (Leahy, 2021).

Pewne światło na fenomenalny wynik ugrupowania w wyborach z 2020 r. rzucają badania Stefana Müllera i Aidana Regana (2021). Autorzy twierdzą, że w ostatnich kilkunastu latach dokonała się w Irlandii istotna zmiana społeczna. Uwidocznili się mianowicie, wcześniej słabo dostrzegalny, podział na lewicę i prawicę (rozumiany

²³ Skala zwycięstwa wyborczego byłaby prawdopodobnie jeszcze większa, gdyby Sinn Féin wystawiła większą liczbę kandydatów. Kierownictwo partii, zrażone słabymi wynikami wyborów lokalnych oraz do Parlamentu Europejskiego przeprowadzonych w maju 2019 r., zgłosiło tylko 42 kandydatów w wyborach do Dáilu (o 6 mniej niż w wyborach z 2016 r.). „Gdyby [partia – przyp. aut.] nominowała więcej kandydatów, nie tylko uniknęłaby ogromnych nadwyżek [głosów – przyp. aut.], ale jest prawdopodobne, że otrzymałaby co najmniej sześciu dodatkowych deputowanych, co uczyniłoby ją z łatwością największą partią w Dáilu” (White, 2020, s. 268). Według innych szacunków Sinn Féin mogła zdobyć dodatkowy mandat w aż 14 okręgach wyborczych (Gallagher, 2021).

w kategoriach ekonomicznych), a przecięty irlandzki wyborca przesunął się w swych preferencjach na lewo. Przyczyny tych zjawisk tkwią – zdaniem Müllera i Regana – w kryzysie finansowym 2008 r. oraz wywołanej przez niego recesji. Trudności ekonomiczne i mniej lub bardziej udane próby radzenia sobie z nimi w postaci prowadzonej przez rząd polityki „zaciskania pasa” (ang. *austerity*) sprawiły, że kwestie gospodarcze zdominowały debatę publiczną w Irlandii i mocno podzieliły elektorat. Skutki kryzysu w nierównym bowiem stopniu dotknęły mieszkańców wyspy. Irlandzki model rozwoju gospodarczego, oparty na bezpośrednich inwestycjach zagranicznych, wytworzył zarówno grupę „zwycięzców”, jak i „przegranych” (do pierwszej należą przede wszystkim pracownicy wysokopłatnych, umiędzynarodowionych sektorów gospodarki). Ci, którzy najbardziej odczuli skutki kryzysu, takie jak nierówny dostęp do mieszkań czy służby zdrowia, dali temu wyraz podczas wyborów, głosując w przeważającej większości na Sinn Féin – partię obiecującą zmianę. Ujmując syntetycznie tezę Müllera i Regana, można stwierdzić, że wskutek kryzysu gospodarczego nastąpiła na rynku politycznym Irlandii istotna zmiana po stronie „popytowej” (elektoratu), na którą skutecznie odpowiedziała Sinn Féin, koncentrując swój przekaz wyborczy na kwestiach ekonomicznych.

Wzrost politycznego znaczenia Sinn Féin w Irlandii Północnej

Porozumienie wielkopiątkowe zostało podpisane przez przedstawicieli rządów Zjednoczonego Królestwa oraz Irlandii, a także kontrasygnowane przez liderów zdecydowanej większości partii i ruchów politycznych z Irlandii Północnej, w tym także reprezentującego Sinn Féin – Gerry’ego Adamsa. Partia ta aktywnie uczestniczyła w kampanii przedreferendalnej, namawiając swoich sympatyków do poparcia porozumienia²⁴.

Porozumienie zaowocowało utworzeniem struktur politycznych w trzech płaszczyznach, które obejmowały odpowiednio: rządy w Irlandii Północnej, stosunki Północ–Południe (czyli pomiędzy Irlandią Północną a Irlandią) oraz stosunki Wschód–Zachód (czyli pomiędzy Zjednoczonym Królestwem a Irlandią) (*The Belfast Agreement*, 1998). Ustanowienie rządów nad Irlandią Północną miało zostać oparte

²⁴ Referendum odbyło się 22 maja 1998 r. – zarówno w Irlandii, jak i Irlandii Północnej (był to pierwszy taki przypadek od 1918 r.). W Irlandii poparcie dla porozumienia przekroczyło 94%, w Irlandii Północnej – 71%. Z jednej strony można uznać to za wielki sukces, z drugiej warto zauważyć, że w Irlandii Północnej porozumienie zostało zaakceptowane jedynie przez niewiele ponad 50% ludności protestanckiej, co już wtedy wzbudziło niepokój i zrodziło pytania o to, na ile proces pokojowy będzie trwał.

na dwóch głównych instytucjach – wywodzącym się z demokratycznych wyborów zgromadzeniu (ang. *Assembly*) oraz organie wykonawczym (ang. *Executive Authority*) wyłanianym przez zgromadzenie w taki sposób, by zagwarantować współzrządzenie przez przedstawicieli obu wspólnot – unionistów oraz nacjonalistów²⁵.

Utworzone wskutek reformy dewolucyjnej Zgromadzenie Irlandii Północnej (potocznie określane jako „Stormont”²⁶) składa się aktualnie z 90 członków (tzw. *Members of the Legislative Assembly*, MLAS)²⁷, którzy wybierani są w systemie pojedynczego głosu przechodniego. Początkowo obowiązywała zasada, że Pierwszy Minister (ang. *First Minister*) oraz jego zastępca (ang. *Deputy First Minister*) wybierani byli przez Zgromadzenie w taki sposób, że kandydaci na te stanowiska musieli uzyskać większość głosów liczonych zarówno wśród unionistów, jak i nacjonalistów²⁸. Po 2006 r., na mocy porozumienia z St Andrews (ang. *St Andrews Agreement*), na stanowisko Pierwszego Ministra oraz jego zastępcy są mianowani – niejako automatycznie – liderzy największych partii wchodzących w skład bloku unionistów i nacjonalistów. Pozostałe miejsca w rządzie są natomiast rozdzielane pomiędzy partie proporcjonalnie (z użyciem metody d’Hondta) do liczby mandatów uzyskanych przez nie w Zgromadzeniu²⁹.

Pierwsze wybory do Zgromadzenia Irlandii Północnej odbyły się 25 czerwca 1998 r. i zakończyły dla Sinn Féin dużym sukcesem³⁰ – niecałe 18% otrzymanych głosów (ponad 142 tys.) przełożyło się na 18 mandatów. Wyższe poparcie uzyskały jedynie Ulsterska Partia Unionistyczna (ang. *Ulster Unionist Party*, UUP), wspomniana już Socjaldemokratyczna Partia Pracy oraz Demokratyczna Partia Unionistyczna (*Democratic Unionist Party*, DUP). Kierownictwo tej ostatniej odmówiło jednak początkowo udziału w rządzie, co było wyrazem protestu przeciwko obecności w nim

²⁵ Instytucje te – Northern Ireland Assembly oraz Northern Ireland Executive – zostały powołane do życia przez *Northern Ireland Act 1998*, którego przyjęcie było naturalną konsekwencją podpisania porozumienia wielkopiątkowego.

²⁶ Jest to nazwa zamku w Belfaście, który stanowi siedzibę organów władzy w Irlandii Północnej.

²⁷ Pierwotnie członków zgromadzenia było 108. Zmniejszenie tej liczby nastąpiło na podstawie *Assembly Members (Reduction of Numbers) Act (Northern Ireland) 2016* i obowiązuje od wyborów, które odbyły się 2 marca 2017 r. Od tej zmiany w każdym z 18 okręgów wyborczych wybieranych jest 5 (a nie jak było wcześniej – 6) członków Zgromadzenia.

²⁸ Obejmując mandat w Zgromadzeniu Irlandii Północnej, posłowie muszą zadeklarować, że będą przynależeli do jednej z następujących kategorii: „unioniści”, „nacjoniści” lub „inni”.

²⁹ Wyjątkiem od tej zasady jest jeszcze stanowisko ministra sprawiedliwości, który musi zostać zaakceptowany zarówno przez większość unionistów, jak i nacjonalistów.

³⁰ Zbiegło się to mniej więcej w czasie z sukcesem wyborczym odniesionym przez Sinn Féin w wyborach do Dáil. W 1997 r. udało się jej, po raz pierwszy od 40 lat, uzyskać mandat w izbie pierwszej irlandzkiego parlamentu. Objął go Caoimhghín Ó Caoláin.

przedstawicielei Sinn Féin³¹. DUP była zresztą jedyną z głównych partii Irlandii Północnej, która nawet nie poparła porozumienia wielkopiątkowego. Unioniści argumentowali swą decyzję tym, że IRA rozbroiła się tylko pozornie oraz nie zaprzestała swojej działalności, a bez tego dopuszczenie Sinn Féin do rozmów pokojowych, a później do współzrządzenia Irlandią Północną, nie powinno być możliwe³².

Ostatecznie 2 grudnia 1999 r. brytyjski rząd dopełnił formalności i przekazał Zgromadzeniu oraz rządowi władzę nad Irlandią Północną, co oznaczało, że porozumienie wielkopiątkowe wreszcie weszło w życie. Ale, jak można się było spodziewać, spór o rozbrojenie trwał jeszcze bardzo długo. Gerry Adams próbujący przekonywać, że IRA jest samodzielną organizacją, na którą władze Sinn Féin nie mają żadnego wpływu, nie brzmiał dla unionistów zbyt wiarygodnie. Spór ten, a także inne afery mniej bądź bardziej bezpośrednio związane z Sinn Féin, doprowadziły do długoletniego kryzysu politycznego, którego efektem było kilkukrotne zawieszenie przez rząd brytyjski prac parlamentu i rządu Irlandii Północnej oraz przywrócenie bezpośrednich rządów (ang. *direct rule*) z Londynu³³.

Czas działał jednak na korzyść Sinn Féin, która z każdym rokiem zyskiwała na poparciu społecznym – przede wszystkim wśród katolickiej mniejszości w Irlandii Północnej. Już po wyborach w 2001 r. przejęła od Socjaldemokratycznej Partii Pracy status najsilniejszej partii nacjonalistycznej, uzyskując 4 mandaty w brytyjskiej Izbie Gmin³⁴. Rok później wywodzący się z tej partii Alex Maskey został wybrany na burmistrza Belfastu (ang. *Lord Mayor of Belfast*). Także w wyborach do Zgromadzenia Irlandii Północnej, które mimo zawieszenia jego prac odbyły się 26 listopada 2003 r., Sinn Féin poprawiła swój wynik sprzed 5 lat – poparcie na poziomie 23,5% (ponad

³¹ Sinn Féin objęła dwa stanowiska ministerialne (z łącznej liczby 10). Martin McGuinness został ministrem edukacji, Bairbre de Brún z kolei – ministrem zdrowia, opieki społecznej i bezpieczeństwa publicznego.

³² Dowodem na brak zaprzestania działalności przez IRA był zamach bombowy na budynek sądu w mieście Omagh, do którego doszło zaledwie 4 miesiące po podpisaniu porozumienia wielkopiątkowego. Zginęło wówczas 29 osób, a ponad 200 zostało rannych. Nawet w okresie „kłopotów” żaden pojedynczy akt terroru nie pochłonął tylu ofiar. Do zamachu przyznało się jedno ze skrzydeł IRA – Prawdziwa Irlandzka Armia Republikańska (ang. *Real Irish Republican Army*, RIRA).

³³ W pierwszej kadencji Zgromadzenia stało się to czterokrotnie. Najpierw w okresie od 11 lutego do 30 maja 2000 r., później jeszcze 10 sierpnia 2001 r. (na 24 godziny) oraz 22 września 2001 r. (także na 24 godziny). Kolejne zawieszenie rozpoczęło się 11 października 2002 r. i trwało aż do 7 maja 2007 r. Jego powodem było wszczęcie dochodzenia przez policję Irlandii Północnej w sprawie rzekomej siatki szpiegowskiej Tymczasowej Irlandzkiej Armii Republikańskiej umiejscowionej w Stormoncie (rzecz jasna – za pośrednictwem Sinn Féin).

³⁴ Zgodnie z polityką abstencjonizmu mandaty te nie zostały przez polityków Sinn Féin objęte, ale po raz pierwszy w historii umożliwiono im korzystanie z biur w Londynie przeznaczonych dla parlamentarzystów.

162 tys. głosów) dało jej 24 mandaty w drugiej kadencji Zgromadzenia, aż o 6 więcej niż w przypadku SDLP³⁵. W tym samym czasie Ulsterska Partia Unionistyczna utraciła status najsilniejszego reprezentanta unionistów na rzecz Demokratycznej Partii Unionistycznej. W ten sposób dwie partie uznawane do tej pory za skrajne – czyli DUP oraz Sinn Féin – stały się najmocniejszym politycznym głosem dwóch zwaśnionych społeczności, a logika wspomnianego już porozumienia z St Andrews skazała je na ścisłą rządową współpracę³⁶. Odtąd miały bowiem obsadzać stanowiska Pierwszego Ministra oraz jego zastępcy.

W 2006 r. lider DUP – Ian Paisley – odrzucił jeszcze propozycję współpracy z Martinem McGuinnessem z Sinn Féin. Jednakże po kolejnych wyborach do Zgromadzenia z 7 marca 2007 r., w których Sinn Féin uzyskała aż 28 miejsc przy poparciu 26,2% wyborców (ponad 180 tys. głosów), coś, co wydawało się niemożliwe, stało się faktem. DUP oraz Sinn Féin, dotychczasowi zaprzysięgli wrogowie, doszli do historycznego porozumienia, jeśli chodzi o obsadę najważniejszych stanowisk rządowych – Ian Paisley został Pierwszym Ministrem³⁷, a Martin McGuinness jego zastępcą³⁸. Kolejne wybory do Zgromadzenia (z 5 maja 2011 r.) niewiele zmieniły, jeśli chodzi o układ sił najważniejszych partii politycznych – Sinn Féin uzyskała drugi wynik, zdobywając 29 mandatów przy poparciu 26,9% wyborców (ok. 178 tys. głosów). McGuinness utrzymał zatem stanowisko zastępcy Pierwszego Ministra, a Sinn Féin nadal ściśle współpracowała z DUP³⁹. Dokładnie 5 lat później – 5 maja 2016 r. – mieszkańcy Irlandii Północnej po raz piąty decydowali o składzie Zgromadzenia. Sinn Féin ponownie zajęła w tych wyborach drugie miejsce, uzyskując 28 mandatów (o jeden mniej niż w 2011 r.), tracąc nieznacznie poparcie społeczne (24%; niecałe 167 tys. głosów). McGuinness pozostał zastępcą Pierwszego Ministra, tym razem współpracując z Pierwszą Minister i liderką DUP – Arlene Foster⁴⁰.

³⁵ Wkrótce Sinn Féin ugruntowała też swą pozycję w brytyjskiej Izbie Gmin, zdobywając w wyborach z 2005 r. 5 mandatów.

³⁶ Na podstawie *Northern Ireland (St Andrews Agreement) Act 2006*.

³⁷ W 2008 r. został on zastąpiony na tym stanowisku przez nowego lidera DUP – Petera Robinsona.

³⁸ Politycy Sinn Féin objęli jeszcze 3 inne stanowiska w rządzie – stanęli na czele ministerstw: rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, edukacji, a także rozwoju regionalnego.

³⁹ Podobnie jak w 2007 r. politycy Sinn Féin objęli jeszcze 3 inne stanowiska w rządzie – tym razem stanęli na czele ministerstw: rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, edukacji, a także kultury, sztuki i rekreacji.

⁴⁰ Sinn Féin utrzymała też 3 dodatkowe stanowiska w rządzie, a jej politycy stanęli na czele ministerstw: finansów, zdrowia, a także infrastruktury.

Kadencja Zgromadzenia trwała jednak bardzo krótko, gdyż w 2017 r. wybuchł skandal wokół nadzorowanego wcześniej przez Foster programu dotyczącego energii odnawialnej. Doprowadziło to do rezygnacji McGuinnessa ze swojego stanowiska, co automatycznie oznaczało upadek całego rządu, a w konsekwencji także rozwiązanie Zgromadzenia Irlandii Północnej. W przedterminowych wyborach, które odbyły się 2 marca 2017 r., Sinn Féin uzyskała doskonały wynik – poparcie na poziomie 27,9% (ponad 224 tys. głosów) przełożyło się na 27 mandatów, zaledwie o jeden mniej niż w przypadku DUP⁴¹. Obie partie nie potrafiły się jednak porozumieć w sprawie współpracy w rządzie, co spowodowało, że aż do stycznia 2020 r. parlament i rząd w Irlandii Północnej były zawieszony, a decyzje dotyczące tej części Zjednoczonego Królestwa podejmowano bezpośrednio w Westminsterze.

W międzyczasie nastąpiło kilka wydarzeń, które jeszcze bardziej wzmocniły Sinn Féin. W tym kontekście należy wspomnieć przede wszystkim o referendum w sprawie Brexitu, które odbyło się 23 czerwca 2016 r. W kampanii przedreferendalnej Sinn Féin aktywnie zaangażowała się po stronie obozu *remain* i mimo że większość wyborców z Irlandii Północnej opowiedziała się za tą opcją (55,78% przy 44,22% głosujących na *leave*), referendum zakończyło się zwycięstwem zwolenników opuszczenia przez Zjednoczone Królestwo Unii Europejskiej (co ostatecznie stało się na przełomie stycznia i lutego 2020 r.).

W przedterminowych wyborach do Izby Gmin z 2017 r. Sinn Féin uzyskała aż 7 mandatów, utrzymując ten wynik dwa lata później, w kolejnych przedterminowych wyborach do izby pierwszej brytyjskiego parlamentu. Co ciekawe, w wyborach tych, po raz pierwszy od 1921 r., mandat uzyskało więcej polityków reprezentujących partie nacjonalistyczne (9) niż unionistyczne (8) (Danel, 2022, ss. 159–160). Oczywiście politycy Sinn Féin nadal nie obejmują tych mandatów. W partii doszło też do zmiany pokoleniowej, gdy w 2018 r. Gerry Adams ustąpił ze stanowiska przewodniczącego i został zastąpiony przez długoletnią wiceprzewodniczącą – Mary Lou McDonald.

Zgromadzenie wznowiło swą pracę 11 stycznia 2020 r., po tym jak DUP porozumiało się z Sinn Féin w sprawie obsady dwóch najważniejszych stanowisk. Arlene Foster ponownie objęła funkcję Pierwszej Minister, a jej zastępczynią została nowa liderka Sinn Féin w Zgromadzeniu (a jednocześnie nowa wiceprzewodnicząca partii) – Michelle O’Neill⁴². Wszystko to działo się na kilka tygodni przed Brexitem,

⁴¹ Wynik ten był o tyle imponujący, że łączna liczba mandatów w Zgromadzeniu Irlandii Północnej od 2017 r. wynosi 90, a nie – tak jak wcześniej – 108.

⁴² Politycy Sinn Féin objęli w tym rządzie jeszcze dwa inne stanowiska ministerialne, stając na czele ministerstwa finansów, a także ministerstwa do spraw wspólnot.

gdy znane już były przepisy kontrowersyjnego protokołu północnoirlandzkiego, który stworzono przede wszystkim po to, by zapobiec powrotowi twardej granicy między Irlandią a Irlandią Północną. Od samego początku przeciwna protokołowi była DUP, grożąc raz po raz blokowaniem prac Zgromadzenia. Ostatecznie w lutym 2022 r. Paul Givan, który w połowie 2021 r. zastąpił Foster na stanowisku Pierwszego Ministra, złożył rezygnację. Przedterminowe wybory do Zgromadzenia (z 5 maja 2022 r.) zakończyły się największym w historii Irlandii Północnej sukcesem Sinn Féin, która utrzymała swoje 27 mandatów (o dwa więcej niż DUP), osiągając poparcie na poziomie 29% (ponad 250 tys. głosów). Dało jej to prawo, po raz pierwszy po 1998 r., do obsadzenia przez swą liderkę – Michelle O’Neill – stanowiska Pierwszej Minister. Jednakże od tego czasu politycy DUP blokują prace Zgromadzenia i wybór jego spikera, co uniemożliwia też dalsze kroki związane z procesem formowania rządu. Protestują w ten sposób przeciwko protokołowi północnoirlandzkiemu. DUP nie zaakceptowała także tzw. ram Windsoru (ang. *the Windsor Framework*), będących propozycją modyfikacji protokołu przygotowaną przez brytyjski rząd, który w tej sprawie porozumiał się z Komisją Europejską.

Zamiast zakończenia: przyczyny sukcesów wyborczych Sinn Féin

Wiele czynników odpowiada za stopniowy wzrost poparcia wyborczego dla Sinn Féin w ostatnich 25 latach. Należy przy tym pamiętać, że partia funkcjonuje po obu stronach granicy, w obrębie *de facto* dwóch różnych systemów partyjnych: narodowego (irlandzkiego) oraz subnarodowego/regionalnego (północnoirlandzkiego), zatem pewne czynniki, które mają istotne znaczenie w jednym z nich, niekoniecznie muszą odgrywać taką samą rolę w drugim i *vice versa*. Każdy z tych systemów ma własną dynamikę, a pozycja Sinn Féin nie jest w nich jednakowa – w Irlandii Północnej partia zaczynała z wyższego poziomu poparcia społecznego, rosło ono szybciej i przełożyło się na relatywnie większe sukcesy wyborcze. Od dwudziestu lat poparcie dla Sinn Féin w wyborach do Zgromadzenia Irlandii Północnej nie spada poniżej poziomu 20% głosów. Na Południu zaś barierę 20% głosów udało się partii przekroczyć dopiero w ostatnich wyborach do Dáilu w 2020 r.

Niezależnie od wskazanych przed chwilą różnic sądzimy, że czynnikiem, który pomógł partii w obu częściach podzielonej Irlandii, była radykalna zmiana jej wizerunku. W okresie poprzedzającym północnoirlandzki proces pokojowy Sinn Féin była postrzegana jako „skrajna, antysystemowa partia protestu”, znajdująca się pod kontrolą Tymczasowej IRA i spełniająca funkcję jej tuby propagandowej (Rafter, 2005, s. 96). Wielu autorów podkreśla, że dopóki w strategii partii czyn

zbrojny dominował nad politycznymi metodami działania, a było tak przynajmniej do początku lat 80., cywilne skrzydło irlandzkiego ruchu nacjonalistycznego (Sinn Féin) odgrywało rolę służebną wobec jego paramilitarnego odpowiednika (IRA). Stopniowa zmiana relacji między nimi, ze służebnej na partnerską, a później wręcz całkowita emancypacja Sinn Féin od IRA pozwoliły uwolnić się partii od wizerunku politycznej przybudówki organizacji terrorystycznej. Dużą w tym zasługę miał nowy przewodniczący ugrupowania – Gerry Adams. Wizyta Adamsa w Stanach Zjednoczonych w marcu 1994 r., a następnie otwarcie biura „Przyjaciół Sinn Féin” (ang. *Friends of Sinn Féin*) w Waszyngtonie wiosną 1995 r. świadczyły o poważnym traktowaniu partii przez władze amerykańskie i samego prezydenta Clintona (Kornarski, 2001, s. 279). Dalsze korzyści wizerunkowe przyniosła ugrupowaniu decyzja o włączeniu się w północnoirlandzkie rozmowy pokojowe i poparcie porozumienia wielokopiętkowego. Coraz lepsze wyniki Sinn Féin w wyborach parlamentarnych na Północy i Południu po 1998 r. można interpretować jako swoistą premię wyborczą za rozwód z IRA i bardziej koncyliacyjną postawę (Evans, Tonge, 2009).

Jednakże to nie tylko normalizacja sytuacji po obu stronach granicy oraz wyraźna zmiana wizerunku partii pozwoliły Sinn Féin na odgrywanie coraz ważniejszej roli w systemie partyjnym Irlandii i Irlandii Północnej. Istotne znaczenie pod tym względem miała także choćby decyzja Zjednoczonego Królestwa o opuszczeniu Unii Europejskiej oraz kontrowersje, jakie wywołał Brexit po wejściu w życie protokołu północnoirlandzkiego. Dość niespodziewanie to właśnie Sinn Féin zaczęła się jawić wielu mieszkańcom Irlandii Północnej jako bardziej odpowiedzialna siła polityczna niż DUP, o czym świadczą zarówno wyniki wyborcze do Stormontu, jak i wyniki wyborów lokalnych, które odbyły się w maju 2023 r. i w których partia ta odnotowała rekordowo wysokie poparcie. To Sinn Féin jest dziś tą partią, która próbuje przerwać polityczny kryzys w Zgromadzeniu Irlandii Północnej oraz doprowadzić do – niełatwego, ale koniecznego – porozumienia z Londynem i Brukselą regulującego tę nową, pobrexitową rzeczywistość. Rzecz jasna skutki Brexitu widoczne są przede wszystkim po północnej stronie granicy, ale pod wieloma względami problem ten dotyka całej wyspy. Co więcej, w debacie publicznej od pewnego czasu zaczęła coraz wyraźniej pojawiać się idea ponownego zjednoczenia Irlandii. Droga do tego jest oczywiście jeszcze bardzo daleka, ale gdyby ten scenariusz miał się ziścić, Sinn Féin mogłaby odegrać tutaj kluczową rolę, doprowadzając przy okazji do materializacji swego najważniejszego postulatu politycznego.

Bibliografia:

- Arthur, P. (1990). *The Party System in Northern Ireland since 1945*. W: A. Seldon (red.). *UK Political Parties since 1945* (ss. 110–121). London: Philip Allan.
- Bachrynowski, S. (2009). *Między angielskim lwem a irlandzką harfą: myśl polityczna irlandzkiego ruchu republikańskiego*. Kalisz: Wydawnictwo Uczelni Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego.
- Barton, B., Roche P. J. (2009). *The Northern Ireland Question: The Peace Process and the Belfast Agreement*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- The Belfast Agreement: An Agreement Reached at the Multi-Party Talks on Northern Ireland*. (1998). Pobrane z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1034123/The_Belfast_Agreement_An_Agreement_Reached_at_the_Multi-Party_Talks_on_Northern_Ireland.pdf.
- Bisztyga, A. (2007). System partyjny Republiki Irlandii. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, 3, 123–151.
- Coakley, J. (2002). Introduction: Constitutional Innovation and Political Change in Twentieth-Century Ireland. W: J. Coakley (red.). *Changing Shades of Orange and Green: Redefining the Union and the Nation in Contemporary Ireland* (ss. 1–29). Dublin: University College Dublin Press.
- Coogan, T. P. (2000). *The I.R.A.* New York: Harpercollins Publishers.
- Danel, Ł. (2022). *Zrozumieć Brexit. Przyczyny wystąpienia Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Dańda, A. (2010). System partyjny Irlandii. W: B. Kosowska-Gąstoł (red.). *Systemy partyjne państw Unii Europejskiej* (ss. 179–192). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Éire Nua. The Social and Economic Programme of Sinn Féin*. (1971). Dublin: Sinn Féin.
- English, R. (2003). *Armed struggle. The History of the IRA*. London: Palgrave Macmillan.
- Evans, J., Tonge, J. (2009). Social Class and Party Choice in Northern Ireland's Ethnic Blocs. *West European Politics*, 32(5), 1012–1030. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402380903065157>.
- Evans, J., Tonge, J. (2013). From Abstentionism to Enthusiasm: Sinn Féin, Nationalist Electors and Support for Devolved Power-sharing in Northern Ireland. *Irish Political Studies*, 1(28), 39–57. DOI: <https://doi.org/10.1080/07907184.2012.684681>.
- Farrell, D. M. (2011). *Electoral Systems. A Comparative Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Field, L. (2020). Irish General Election 2020: two-and-a-half party system no more? *Irish Political Studies*, 35(4), 615–636. DOI: <https://doi.org/10.1080/07907184.2020.1762284>.
- Frampton, M. (2009). *The Long March: Political Strategy of Sinn Féin, 1981–2007*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gallagher, F. (2005). *The Four Glorious Years: 1918–1921*. Dublin: Blackwater.
- Gallagher, M. (2011). Ireland's Earthquake Election: Analysis of the Results. W: M. Gallagher, M. Marsh (red.). *How Ireland Voted 2011. The Full Story of Ireland's Earthquake Election* (ss. 139–171). London: Palgrave Macmillan.

- Gallagher, M. (2021). The Results Analysed: The Definitive End of the Traditional Party System? W: M. Gallagher, M. Marsh, T. Reidy (red.). *How Ireland Voted 2020. The End of an Era* (ss. 165–196). Cham: Palgrave Macmillan.
- Gallagher, M., Marsh, M., Reidy, T. (red.). (2021). *How Ireland Voted 2020. The End of an Era*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Hansen, M. E. (2009). The Positions of Irish Parliamentary Parties 1937–2006. *Irish Political Studies*, 24(1), 29–44. DOI: <https://doi.org/10.1080/07907180802551076>.
- Kenny, C. (2020). *The Enigma of Arthur Griffith: 'Father of Us All'*. Newbridge: Merrion Press.
- Konarski, W. (1994). *A Predominant Party System: The Case of Ireland*. Warsaw: wydawca nieznanym.
- Konarski, W. (2001). *Pragmatycy i idealisci. Rodowód, typologia i ewolucja ugrupowań politycznych nacjonalizmu irlandzkiego w XX wieku*. Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych.
- Leahy, P. (2021). Campaign Strategies: The Inside Story of How the Election was Fought. W: M. Gallagher, M. Marsh, T. Reidy (red.). *How Ireland Voted 2020. The End of an Era* (ss. 71–92). Cham: Palgrave Macmillan.
- Leszczyński, P. A. (2018). *Irlandia Północna. Między przeszłością a nadzieją trwałej regulacji pokojowej*. Gorzów Wielkopolski: Wojewódzki Ośrodek Metodyczny.
- McGee, O. (2015). *Arthur Griffith*. Newbridge: Merrion Press.
- McKittrick, D., McVea, D. (2012). *Making Sense of the Troubles: A History of the Northern Ireland Conflict*. London–New York: Penguin.
- Müller, S., Regan, A. (2021). Are Irish voters moving to the left? *Irish Political Studies*, 36(4), 535–555. DOI: <https://doi.org/10.1080/07907184.2021.1973737>.
- Murphy, M. C. (2021). Brexit and the Election: The Issue That Wasn't. W: M. Gallagher, M. Marsh, T. Reidy (red.). *How Ireland Voted 2020. The End of an Era* (ss. 93–111). Cham: Palgrave Macmillan.
- Nieminen, T., Chastelain de, J., Sens, A. (2005). *Report of the Independent International Commission on Decommissioning*. Pobrane z: <https://cain.ulster.ac.uk/events/peace/decommission/iicd260905.pdf>.
- Nordsieck, W. (2023). *Parties and Elections in Europe*. Pobrane z: <http://www.parties-and-elections.eu/ireland.html>.
- Park, K., Suiter, J. (2021). Media and the Election: Social and Traditional Media Narratives in the Campaign. W: M. Gallagher, M. Marsh, T. Reidy (red.). *How Ireland Voted 2020. The End of an Era* (ss. 113–134). Cham: Palgrave Macmillan.
- Płachecki, J. (2010). *System polityczny Irlandii. Ewolucja i współczesne wyzwania*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Radden Keefe, P. (2019). *Say Nothing: A True Story of Murder and Memory in Northern Ireland*. Glasgow: William Collins.
- Rafter, K. (2005). *Sinn Féin 1905–2005: In the Shadow of Gunmen*. Dublin: Gill & Macmillan.
- Sinn Féin. (1992). *Towards a Lasting Peace in Ireland*. Pobrane z: <https://www.sinnfein.ie/contents/15212>.
- Sinn Féin. (2013). *Sinn Féin Constitution and Rules*. Pobrane z: https://www.politicalpartydb.org/wp-content/uploads/Statutes/Ireland/Ireland_Sein-Fein_2013.doc.

- Wallner, M. (2020). *System rządów Irlandii. Rzecz o podziale władzy w systemie parlamentarno-gabinetowym*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Wawrowski, Ł. (2023). System wyborczy w Irlandii – specyfika i wpływ na procesy decyzyjne. W: M. Dworski, M. Wallner (red.). *Irlandia 1921–2021. Studia i szkice o państwie, prawie i polityce* (ss. 153–193). Warszawa: Instytut De Republica.
- White, A. (2020). Ireland's Election 2020: The Shape of Things to Come? *Studies: An Irish Quarterly Review*, 109(435), 267–275. DOI: <https://doi.org/10.1353/stu.2020.0015>.
- Whiting, S. (2016). Mainstream Revolutionaries: Sinn Féin as a “Normal” Political Party? *Terrorism and Political Violence*, 28(3), 541–560. DOI: <https://doi.org/10.1080/09546553.2016.1155936>.
- Wróbel, M. (2004). Proces pokojowy w Irlandii Północnej w latach 90. i perspektywy uregulowania konfliktu. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, 2, 111–128.